

Δ.3. Λοιπές δημοσιεύσεις / επιστημονικές εργασίες / συμμετοχή σε συλλογικούς τόμους¹

1. Μελέτη για μια κατοικία στην Αθήνα – Πολύγωνο, Ετήσια Επιθεώρηση «Ελληνική κατοικία 1984», Έκδοση ΥΠΕΧΩΔΕ

Η δημοσίευση παρουσιάζει μελέτη για μια κατοικία στο Πολύγωνο (Αθήνα), που εκπονήθηκε (σε συνεργασία με Β. Σταθουλόπουλο) στα πλαίσια σπουδαστικής εργασίας του 2^{ου} έτους σπουδών στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ και διακρίθηκε με έπαινο σε σχετικό διαγωνισμό του ΥΠΕΧΩΔΕ. Ειδικότερα αναλύονται και αιτιολογούνται οι βασικές αρχιτεκτονικές επιλογές της προτεινόμενης λύσεις.

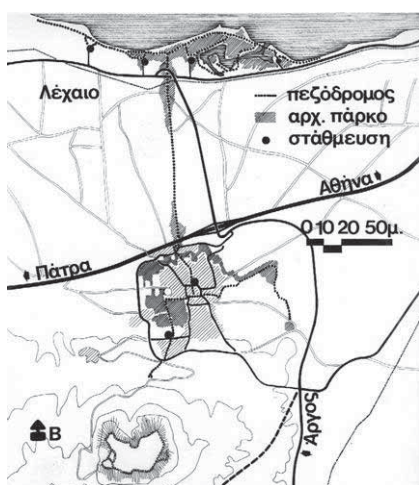
2. Αρχαία Κόρινθος. Μελέτη και ανάπλαση του οικισμού και των αρχαιολογικών χώρων, Αρχιτεκτονικά Θέματα 25/1991

Η δημοσίευση αφορά συνοπτική παρουσίαση της διπλωματικής μου εργασίας, που εκπονήθηκε (σε συνεργασία με Γ. Αναγνωστοπούλου) το 1989 στον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας του ΕΜΠ.

Η εργασία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο πρόβλημα της μη αρμονικής συνύπαρξης αρχαιολογικών χώρων (που στην Ελλάδα είναι τόσο εκτεταμένοι) και σύγχρονων οικισμών. Παράλληλα αναζητά λύσεις που να μετατρέπουν την ύπαρξη των αρχαίων σε «προσόν» και όχι σε μειονέκτημα για μια περιοχή.

Βασικές αρχές της προτεινόμενης επέμβασης είναι η κατανομή των δραστηριοτήτων που φορτίζουν ιδιαίτερα τον οικισμό και η αναίρεση των ισχυρών συγκεντρώσεων, η ανάμειξη μεταξύ τους τόσο των χρήσεων, όσο και των κινήσεων και η αναβίωση στοιχείων του Παρελθόντος και η ένταξή τους στην καθημερινή ζωή του οικισμού.

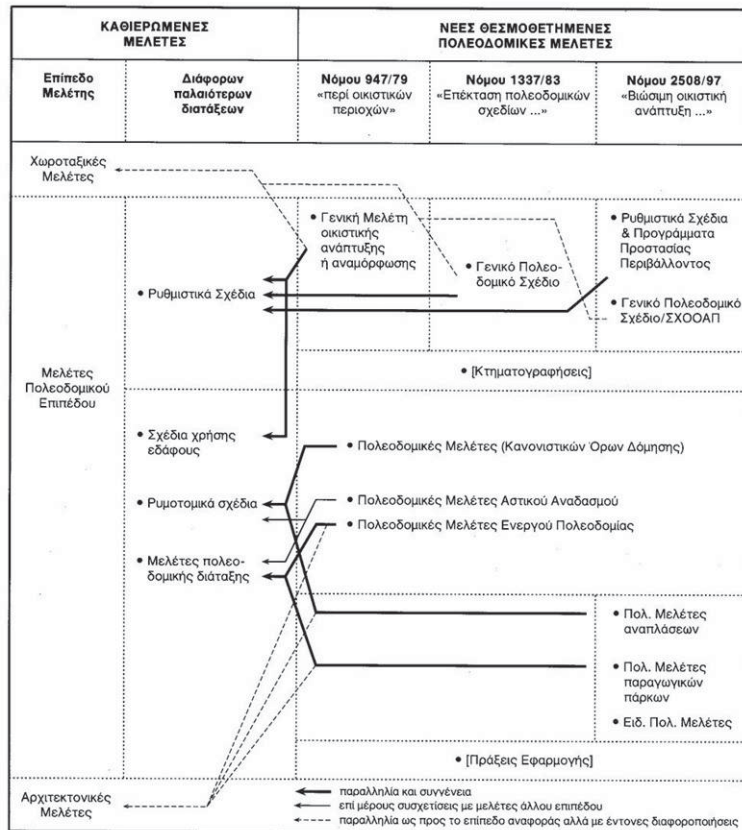

1. Η παρουσίαση των εργασιών γίνεται με χρονολογική σειρά.

3. Οι πολεοδομικές μελέτες σύμφωνα με τις πρόσφατες ρυθμίσεις στην Ελλάδα, στο: Α. Αραβαντινός, 1997/98, 2007 Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Κεφ. 11, σελ. 213 – 242.

Εξετάζεται το ιστορικό εξέλιξης των πολεοδομικών μελετών μετά το 1979, οπότε και ψηφίσθηκε ο νόμος 947, που θέσπισε για πρώτη φορά στην Ελλάδα τον «πολεοδομικό σχεδιασμό δύο επιπέδων». Εν συνεχεία, μετά από αναφορά στον νόμο 1337/83 και τις πολεοδομικές μελέτες που προέβλεπε, γίνεται εικτενής αναφορά στις νέες τάσεις και προοπτικές εξέλιξης του συστήματος των πολεοδομικών μελετών στην Ελλάδα, που σήμερα εκφράζονται από τον νόμο 2508/1997 «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και σχετιζόμενες ρυθμίσεις». Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην οικιστική οργάνωση

«ανοικτής πόλης», καθώς και στις δυνατότητες πολεοδομικής αναμόρφωσης μιας περιοχής, που προσφέρουν οι «Πολεοδομικές Μελέτες Αστικού Αναδασμού».

Συγγένειες περιεχομένου, παραλληλίες και συσχετίσεις των καθιερωμένων πολεοδομικών μελετών με τις νέες πολεοδομικές μελέτες «δύο επιπέδων» που θεσμοθετήθηκαν στην Ελλάδα με τους νόμους 947/79, 1337/83 και 2508/97. Πηγή: Κων. Σερράος, από το Α. Αραβαντινός, Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, κεφ. 11, σελ. 212.

4. Συμβολή στην κατανόηση ορισμένων πρόσφατων τάσεων οργανωμένης δόμησης στην κεντρική Ευρώπη, στο: Α. Αραβαντινός, 1997/98, 2007. Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Ενот. 15.10, σελ. 379 – 395.

Γίνεται προσπάθεια παρουσίασης και αξιολόγησης μιας σειράς κατασκευασμένων συγκροτημάτων οργανωμένης δόμησης κατοικιών, κυρίως από χώρες της κεντρικής Ευρώπης, όπου (σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου η πολεοδομική ανάπτυξη με οργανωμένη δόμηση είχε έως τώρα περιορισμένη εφαρμογή) οι επιτακτικές στεγαστικές ανάγκες που επικράτη-

σαν μετά τον πόλεμο, σε συνδυασμό με τον σημαντικό ρόλο που ανέλαβαν να παίζουν οι δημόσιοι φορείς (το κράτος, αλλά και οι δήμοι), ως φορείς στέγασης, οδήγησε σε ευρύτερη υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων. Αποσαφηνίζεται έτσι ο κοινωνικός ρόλος του κράτους, ως σημαντικότερου φορέα στέγασης, και συγχρόνως εξετάζονται ορισμένες νέες τάσεις στον σχεδιασμό τέτοιων συγκροτημάτων.

Ειδικότερα εξετάζονται και αξιολογούνται περιπτώσεις (α) μικρής έκτασης συγκροτημάτων οργανωμένης δόμησης, σε μικρής κλίμακας επεκτάσεις μέσω ή και μικρών αραιοδομημένων οικισμών, καθώς επίσης και σε κέντρα ή γενικότερα πυκνοδομημένες περιοχές πόλεων, (β) μέσης έκτασης συγκροτημάτων οργανωμένης δόμησης, και οι επιμέρους κατηγορίες τους ανάλογα με την πυκνότητα δόμησης (υλοποιημένος συντελεστής δόμησης) και το ύψος των κτιρίων και τέλος (γ) μεγάλης έκτασης συγκροτημάτων οργανωμένης δόμησης.

5. Ελληνικά παραδείγματα οργανωμένης δόμησης από την πρόσφατη δραστηριότητα αρμοδίων φορέων, στο: Α. Αραβαντινός, 1997/98, 2007, Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Ενот. 15.11, σελ. 396 – 403.

Αναφέρεται στη δραστηριότητα των κυριότερων «επίσημων» φορέων που υλοποιούν προγράμματα οργανωμένης δόμησης κατοικίας στην Ελλάδα. Ειδικότερα παρουσιάζονται συνοπτικά και αξιολογούνται ορισμένα υλοποιημένα παραδείγματα από την πρόσφατη δραστηριότητα της Δημόσιας Επιχείρησης Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ), του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ) και της Κτηματικής Κατασκευαστικής Α.Ε. «ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ».

6. Νέα προβλήματα και νέες προοπτικές (επίλογος), στο: Α. Αραβαντινός, 1997/98, 2007, Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Κεφ. 24, σελ. 575 – 605.

Στο κείμενο αυτό, που συντάχθηκε από κοινού με τον καθ. Α. Αραβαντινό, επιχειρείται κατ' αρχήν η συνοπτική καταγραφή των πρόσφατων εξελίξεων στον σχεδιασμό του αστικού χώρου, αλλά και των «αγωνιών» για το μέλλον, καθώς και των διλημάτων που γεννιούνται. Παράλληλα δίνεται έμφαση στις πρόσφατες τάσεις «επανάκτησης» του αστικού χώρου, που λαμβάνει χώρα κυρίως με τη μορφή αναμόρφωσης παλαιών βιομηχανικών, βιοτεχνικών, λιμενικών, κλπ. εγκαταστάσεων εντός της πόλης και επανάχρησής τους για καθαρά αστικές χρήσεις (εμπόριο, γραφεία, κατοικία, κλπ). Τέλος δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη για αναγέννηση των κέντρων των πόλεων, καθώς και στο ρόλο που μπορεί και πρέπει να παίζει ο ανθρώπινος παράγοντας στην αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος.

7. Γενικές αρχές - μοντέλα διάρθρωσης των λειτουργιών στην πόλη, στο: ΕΜΠ, ΣΠΕ, Χρήσεις γης και κυκλοφορία στο Κύριο Οδικό Δίκτυο – Επιπτώσεις στον αστικό χώρο. Σεμινάρια Κέντρου Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης ΕΜΠ 1998 – 1999. Κείμενα εισηγήσεων

Από την έως τώρα εξέταση των αλληλοσυσχετίσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ των διαφόρων στοιχείων του αστικού χώρου, έχουμε οδηγηθεί στο συμπέρασμα, ότι η πόλη δεν μπορεί να ειπωθεί αποσπασματικά (σε ένα μόνο τομέα ή σε μια μόνο χωρική της ενότητα), αλλά θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα ευρύτερο ενιαίο σύνολο, όπου δεν αρκεί απλώς να διαπιστώνουμε τα διάφορα προβλήματα και να προσπαθούμε να τα αντιμετωπίσουμε επιβάλλοντας διακριώς νέους και ολοένα ασφυκτικότερους περιορισμούς. Απαιτούνται και λύσεις που να δίνουν διέξοδο στη δυναμική της πόλης, με τρόπο όμως που να αποφεύγονται οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων στοιχείων της. Στο παρόν άρθρο, ως τέτοια στοιχεία μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα οι χρήσεις γης και οι διάφορες μορφές κυκλοφορίας. Ειδικότερα εξετάζονται και αξιολογούνται κατ' αρχήν ορισμένες από τις έως τώρα διατυπωμένες «παραδοσιακές» απόψεις για τους δυνατούς τρόπους διάρθρωσης αυτών των δύο στοιχείων (με βάση τα μοντέλα της συγκεντρωμένης, της δακτυλιοειδούς, της γραμμικής, της αστεροειδούς, κλπ. πόλης) και στη συνέχεια διατυπώνονται ορισμένες γενικές κατευθύνσεις για την πολεοδομική οργάνωση των παραπάνω δύο στοιχείων, σύμφωνα με τα δεδομένα και τις απαιτήσεις της σύγχρονης πόλης. Τέλος παρουσιάζονται συνοπτικά ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα από ευρωπαϊκές πόλεις, στις οποίες ο πολεοδομικός και ο κυκλοφοριακός σχεδιασμός κινήθηκαν ή κινούνται επιτυχώς στο πνεύμα των παραπάνω κατευθύνσεων.

8. Η διάρθρωση εντατικών χρήσεων γης μέσα από την πρακτική του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδιασμού στην Ελλάδα - Σχετικές κατευθυντήριες αρχές, στο: ΕΜΠ, ΣΠΕ, Χρήσεις γης και κυκλοφορία στο Κύριο Οδικό Δίκτυο – Επιπτώσεις στον αστικό χώρο. Σεμινάρια Κέντρου Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης ΕΜΠ 1998 – 1999. Κείμενα εισηγήσεων

Η έως τώρα επιστημονική έρευνα που ασχολείται με τις συσχετίσεις μεταξύ «εντατικών» χρήσεων γης και κυκλοφοριακής λειτουργίας της πόλης, έχει καταδείξει ότι υπάρχει έντονη η ανάγκη για μια στροφή από τις μέχρι τώρα εφαρμοζόμενες «αποσπασματικές αντιμετώπισεις» σε πολεοδομικό και κυκλοφοριακό επίπεδο, προς περισσότερο «συνολικές αντιμετώπισεις», οι οποίες θα χειριστούν αφενός μεν την πόλη ως ενιαίο οργανισμό, αφετέρου δε τους δύο βασικούς τομείς που εδώ εξετάζονται, την πολεοδομία και την κυκλοφορία, ως μέρη ενός ενιαίου συστήματος. Στα πλαίσια τέτοιων συνολικών αντιμετώπισεων πρέπει και είναι δυνατόν να τηρηθούν ορισμένες βασικές αρχές σχεδιασμού, οι οποίες θα συνεισφέρουν στην ισόρροπη ανάπτυξη και συσχέτιση των διαφόρων στοιχείων της πόλης, στην αποφυγή συγκρούσεων και λοιπών προβλημάτων και στην εξασφάλιση των αναγκαίων διεξόδων για την ανάπτυξη της όποιας δυναμικής της πόλης. Σ' αυτό το πνεύμα διερευνάται και αναλύεται

κατ' αρχήν, στα πλαίσια του παρόντος άρθρου, σειρά επιλεγμένων εγκριμένων Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων μέσου μεγέθους ελληνικών πόλεων, στην πλειοψηφία τους πρωτεύουσών νομών και επιχειρείται στη συνέχεια η εξαγωγή συμπερασμάτων, όσον αφορά τις βασικές αρχές που εφαρμόζονται στην τρέχουσα πρακτική του πολεοδομικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, ως προς τη χωρική συσχέτιση των διαφόρων Ζωνών Πολεοδομικών Χρήσεων με τους άξονες του Κύριου Οδικού Δικτύου της πόλης. Τελικός στόχος του άρθρου είναι η σταχυολόγηση μιας σειράς κατευθυντήριων αρχών αναφορικά με τη διάρθρωση των χρήσεων γης και της κυκλοφορίας, σύμφωνα με τα δεδομένα και τις απαιτήσεις της σύγχρονης πόλης.

9. Η εμπειρία της Αυστρίας κατά την αντιμετώπιση των επιπτώσεων των χρήσεων γης στην κυκλοφορία και αντιστροφή, στο: ΕΜΠ, ΣΠΕ, Χρήσεις γης και κυκλοφορία στο Κύριο Οδικό Δίκτυο – Επιπτώσεις στον αστικό χώρο. Σεμινάρια Κέντρου Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης ΕΜΠ 1998 – 1999. Κείμενα εισηγήσεων

Αντικείμενο του άρθρου είναι η παρουσίαση και αξιολόγηση των προσπαθειών αντιμετώπισης των διαφόρων δυσμενών επιπτώσεων που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση χρήσεων γης και κυκλοφορίας, μέσα από τη σχετική εμπειρία της Αυστρίας. Ειδικότερα γίνεται κατ' αρχήν μια συνοπτική αναφορά σε βασικά στοιχεία της οργάνωσης του αυστριακού κράτους, μιας και αυτή διαφέρει ουσιαστικά από την αντίστοιχη της Ελλάδας. Στη συνέχεια εκτίθενται και αναλύονται θεωρητικές θέσεις και απόψεις μέσα από τη σχετική αυστριακή βιβλιογραφία, που αναφέρονται στη σχέση πολεοδομίας / χωροταξίας και κυκλοφορίας, καθώς επίσης και βασικά σημεία που χαρακτηρίζουν το σχετικό με τους παραπάνω τομείς θεσμικό πλαίσιο. Το κύριο μέρος του άρθρου είναι αφιερωμένο στην εξέταση της αντιμετώπισης της σχέσης κυκλοφορίας, χρήσεων γης και παρόδιας δόμησης στον πολεοδομικό και κυκλοφοριακό σχεδιασμό. Πιο συγκεκριμένα εξετάζονται σχεδιασμοί διαφόρων επιπέδων, όπως για παράδειγμα το Αυστριακό Γενικό Κυκλοφοριακό Σχέδιο, ο ομόσπονδος πολεοδομικός και κυκλοφοριακός σχεδιασμός, καθώς επίσης και ο σχεδιασμός σε επίπεδο πόλης, με ιδιαίτερη έμφαση στα Αναπτυξιακά (Ρυθμιστικά) Σχέδια, στα Σχέδια Χρήσεων Γης, στα Πολεοδομικά Σχέδια Δόμησης και στις Κυκλοφοριακές Μελέτες πόλεων. Ιδιαίτερο εδάφιο αφιερώνεται στον ειδικό πολεοδομικο-κυκλοφοριακό σχεδιασμό αρτηριών, καθώς επίσης και στην πολιτική γενικότερης αποθάρρυνσης της χρήσης του ΙΧ και σε σχετικά πρόσφατα μέτρα.

10. Σχεδιασμός και υλοποίηση ενός νέου κέντρου: Η περίπτωση του St. Pölten στην Αυστρία, στο: ΕΜΠ, ΣΠΕ, Χρήσεις γης και κυκλοφορία στο Κύριο Οδικό Δίκτυο – Επιπτώσεις στον αστικό χώρο. Σεμινάρια Κέντρου Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης ΕΜΠ 1998 – 1999. Κείμενα εισηγήσεων

Το άρθρο αυτό αναφέρεται στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση της νέας ομόσπονδης πρωτεύουσας του αυστριακού κρατιδίου Niederösterreich. Πρόκειται για την πόλη St.

Pölsen, ένατη μεγαλύτερη πόλη της Αυστρίας με πληθυσμό 50.000 κατοίκους. Κατ' αρχήν γίνεται μια συνοπτική αναφορά στα γενικότερα ιστορικό, πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο της επιλογής της πόλης αυτής ως ομόσπονδης πρωτεύουσας. Στη συνέχεια εκτίθενται και αναλύονται οι βασικές επιλογές του σχεδιασμού καθώς επίσης και οι γενικές αρχές του προγραμματισμού και της οργάνωσης του όλου εγχειρήματος. Τέλος το άρθρο καταλήγει στην παρουσίαση του υλοποιημένου σήμερα νέου διοικητικού / εμπορικού / πολιτιστικού κέντρου και στην αξιολόγηση της σχέσης του με τα δίκτυα κυκλοφορίας.

11. Μεσόγεια SOS για το μέλλον της Αττικής, ΣΑΔΑΣ/ΠΕΑ, ΣΕΠΟΧ, Πρακτικά ημερίδας με θέμα «Μεσόγεια. SOS για το μέλλον της Αττικής», Αθήνα 2001.

Η εργασία αναφέρεται στις ισχυρές τάσεις ανάπτυξης ενός νέου σημαντικότητας **πόλου αστικοποίησης** στην πεδιάδα των Μεσογείων, ως αποτέλεσμα ριζικής μεταβολής των δεδομένων που σχετίζονται με την «ανάπτυξη» του χώρου στην Αττική, κυρίως λόγω της κατασκευής στην περιοχή αυτή των σημαντικότερων ίσως έργων στην Περιφέρεια τα τελευταία χρόνια, δηλαδή του αεροδρομίου, καθώς και μιας σειράς μεγάλων οδικών και σιδηροδρομικών αξόνων. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη **συζήτηση γύρω από τα πλαίσια**, μέσα στα οποία θα κινηθεί η όποια αναμφισβήτητη ανάπτυξη και τα οποία πλαίσια **καλείται ο σχεδιασμός να θέσει**. Ειδικότερα διατυπώνονται σκέψεις γύρω «ερωτήματα, κινδύνους και αγωνίες» για μια σειρά κρίσιμων πολεοδομικών ζητημάτων που αφορούν την περιοχή των Μεσογείων, αλλά και την ευρύτερη περιοχή της (καθυστέρηση θεσμοθέτησης ΖΟΕ, παρεμβολή τοπικών συμφερόντων, αρτιότητα – παρεκκλίσεις, υπερεπάρκεια γης και όμως οικιστική «διαρροή», υπερπροσφορά ΣΔ στην Αθήνα, περιβάλλον – ιστορία, όψη - εικόνα μιας σημαντικής «πύλης» της χώρας, έλεγχος τήρησης νομιμότητας) και επιχειρείται τέλος η σύνδεσή τους με τον ρόλο μιας δημόσιας συζήτησης υπό μορφήν Ημερίδας, καθώς επίσης και με τις προσδοκίες που μπορεί κανείς να έχει απ' αυτήν.

12. Ο σύγχρονος πολιτιστικός πυρήνας στην καρδιά της Αθήνας και η ανάγκη ανάδειξής του, στο: Σ. Τσέτσης (επιμέλεια) Ένα μέλλον για την Αθήνα. Σε αναζήτηση πολιτικών επανοργάνωσης του αστικού συγκροτήματος της Αθήνας, εκδ. Παπαζήση, 2003.

Η εργασία (που συντάχθηκε από κοινού με τον καθ. Α. Αραβαντινό) ξεκινά από την άποψη, ότι, αν και είναι διάχυτη η εντύπωση, ότι η Αθήνα παρά το ένδοξο παρελθόν της διαθέτει δυστυχώς ένα αμφιλεγόμενο -δυναμικό αλλά και προβληματικό- παρόν, όμως διατίθενται πολιτιστικές πτυχές, που μπορούν να συμβάλουν στη σημερινή έκφραση του σύγχρονου πολιτισμού στο κέντρο της πόλης, με έμφαση στον «πολιτιστικό πυρήνα» της. Στη συνέχεια αναλύεται το υφιστάμενο ευρύτερο πολιτιστικό πλέγμα του σύγχρονου αυτού κέντρου, τονίζεται η αναγκαιότητα έκφρασης του σύγχρονου πολιτισμού της Αθήνας στο

πλέγμα του ευρωπαϊκού και διεθνούς ανταγωνισμού και τέλος διατυπώνεται μια σειρά από δυνατά μέτρα και ενδεδειγμένες πολιτικές για την τόνωση του πολιτιστικού ρόλου του κέντρου της Αθήνας. Μεταξύ άλλων δίνεται έμφαση στην αισθητική αναβάθμιση προσόψεων και δωμάτων των γύρω κτιρίων, όπως επίσης και του δημόσιου χώρου. Επίσης διερευνώνται οι δυνατότητες περιορισμού του εύρους της Οδού Πανεπιστημίου, με σκοπό την εξασφάλιση ικανοποιητικού χώρου για τη δημιουργία της κύριας πλατείας του πολιτιστικού πυρήνα της Αθήνας, καθώς επίσης και το ενδεχόμενο υποβιβασμού της Οδού Ακαδημίας με κύριο στόχο την εξασφάλιση μιας ενιαίας αστικής πλατείας για κίνηση και στάση πεζών, αλλά παράλληλα και τη δημιουργία ενός υπόγειου σταθμού αστικών λεωφορείων, με επίσης υπόγεια σύνδεση και με το δίκτυο του μετρό. Η εργασία κλείνει τονίζοντας την ανάγκη σύνδεσης του πολιτιστικού πυρήνα της πόλης και με ένα δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών που θα καλύπτει την ευρύτερη περιοχή του Λεκανοπεδίου.

13. Σχεδιασμός των πόλεων σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, Πρακτικά ημερίδας «Σχεδιασμός του χώρου και τοπική αυτοδιοίκηση»

Το άρθρο αυτό (συντάχθηκε από κοινού με την Π. Κοσμάκη) παρουσιάστηκε στην ημερίδα με θέμα «Σχεδιασμός του χώρου και τοπική αυτοδιοίκηση», που οργανώθηκε από το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας – Περιφερειακό τμήμα Θράκης και την Διευρυμένη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ροδόπης – Έβρου (Κομοτηνή, 25 Μαΐου 2003) (βλ. κεφ. Η1, σημείο 17).

Η εργασία ξεκινώντας από την έννοια του «περιβάλλοντος», το οποίο αποτελεί τη μοναδική και απολύτως απαραίτητη βάση για τη ζωή και τις δραστηριότητες του ανθρώπου, α) ως «υποδοχέα» που φιλοξενεί την ύπαρξή του, αλλά και β) ως «πόρος» απαραίτητου για τη διαβίωσή του και δεδομένων των αντιτιθέμενων σιοπιμοτήτων, στις οποίες προσκρούει η επιδίωξη ορθολογικής και εξισορροπημένης αξιοποίησής του, εντοπίζει το ενδιαφέρον της καταρχήν στην ανάγκη ανάπτυξης εξωτερικών ρυθμιστικών μηχανισμών, οι οποίοι δε μπορούν, παρά να βρουν την υλοποίησή τους στα πλαίσια ενός «περιβαλλοντικού σχεδιασμού», ενός σχεδιασμού δηλαδή που έχει κύριο αντικείμενο την οργάνωση του χώρου με βάση τον συνυπολογισμό των δεδομένων φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Στο παραπάνω πλαίσιο επισημαίνονται τόσο περιπτώσεις επιτυχημένου περιβαλλοντικού σχεδιασμού, όσο όμως και οι συνέπειες της ανυπαρξίας σχεδιασμού, και μάλιστα σε περιοχές στις οποίες ασκούνται έντονες πιέσεις παρέμβασης του ανθρώπου. Στη συνέχεια αναλύονται οι βασικές αρχές του περιβαλλοντικού αστικού σχεδιασμού και τέλος διατυπώνονται ορισμένα συμπεράσματα με τη μορφή «μηνυμάτων» προς τους συμμετέχοντες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, με επιπτώσεις στη χωρική εξέλιξη της πόλης (προβλήματα, σχεδιασμός του χώρου, περιβαλλοντικές συνιστώσες, επείγουσα ανάγκη ανάληψη δράσης, παρακολούθηση, θαρραλέες πολιτικές επιλογές).

14. Αντισεισμική προστασία και διαχείριση ελεύθερων χώρων στην πόλη, Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συμποσίου «Σεισμοί και δομημένο περιβάλλον».

Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στο διεθνές επιστημονικό συμπόσιο με θέμα «Σεισμοί και δομημένο περιβάλλον. Οι επιπτώσεις στον πολεοδομικό σχεδιασμό και στην οικιστική ανάπτυξη», που οργανώθηκε από το Ίδρυμα Κεφαλονιάς Ιθάκης, το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και το Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου (Αργοστόλι, 26 - 28 Ιουνίου 2003).

Με αφετηρία το γεγονός, ότι ανάμεσα στα πολλά και χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Ελλάδας, ιδιαίτερη θέση κατέχουν, χωρίς αμφιβολία, οι πολλοί και ποικίλων εντάσεων **σεισμοί**, που προκαλούν, όχι μόνο φόβο, αλλά συχνά και σημαντικές **απώλειες**, η εργασία δίνει έμφαση στην **ανάγκη εξασφάλισης και προετοιμασίας επαρκών ελεύθερων χώρων** μέσα στον ιστό των πόλεων και οικισμών, μιας και αυτοί είναι οι πρώτοι στους οποίους θα χρειασθεί να καταφύγει ο πληθυσμός. Επειδή τέτοιοι ελεύθεροι χώροι, κατά κανόνα δεν υπάρχουν σε αφθονία στις πόλεις μας, καλούμαστε, στα πλαίσια πολεοδομικών σχεδίων και σχεδίων έκτακτης ανάγκης να διαχειριστούμε κατ' αρχήν τους διαθέσιμους ελεύθερους χώρους, αλλά και να αξιοποιήσουμε δυνατότητες και περαιτέρω αύξησή τους.

Η εργασία διερευνά κυρίως τις **προϋποθέσεις** εξεύρεσης και αξιοποίησης τέτοιων ελεύθερων χώρων, αναλύοντας μεταξύ άλλων ζητήματα που αφορούν τη θέση τους στον αστικό χώρο, τη δυναμικότητά τους, τις συνθήκες πρόσβασης σ' αυτούς, τις συνθήκες ασφαλείας, καθώς επίσης και τις δυνατότητες εξασφάλισης απαραίτητων υποδομών. Παράλληλα εξετάζονται οι **συσχετίσεις με ζητήματα πολεοδομικού σχεδιασμού** και διερευνώνται παράμετροι όπως η οικιστική πυκνότητα, η δομή του αστικού ιστού και η σχέση ύψους κτιρίων και πλάτους δρόμων. Τέλος τίθενται ζητήματα συμπεριφοράς πολιτών και διατυπώνονται σκέψεις για διαμόρφωση αναγκαίων αξόνων δράσης.

15. Ορισμένοι προβληματισμοί γύρω από το ζήτημα της «χρήσης» του εδάφους, στα πλαίσια ενός περιβαλλοντικού αστικού σχεδιασμού, στο: «Πόλη και χώρος από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα», τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Α. Αραβαντινό, Αθήνα, 2004.

Η εργασία αυτή, που συμπεριλαμβάνεται στον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή Α. Αραβαντινό με τίτλο «Πόλη και χώρος από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα», που εξέδωσαν από κοινού, η Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και ο Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, προσδιορίζει καταρχήν μια θεώρηση της έννοιας του περιβάλλοντος στον αστικό χώρο, αφενός μεν ως «υποδοχέα» (φυσικό και ανθρωπογενές περι-

βάλλον) και αφετέρου δε ως σημαντικού «πόρου», αναγκαίου για τη διαβίωση του ανθρώπου. Στη συνέχεια προσεγγίζει την έννοια του σχεδιασμού για το αστικό περιβάλλον (περιβαλλοντικού σχεδιασμού), ως ενός μηχανισμού συμβιβασμού αντιτιθέμενων συμφερόντων, επιδιώξεων και στόχων μεταξύ διαφόρων κατηγοριών συμμετεχόντων κατά τη χρήση των πόρων (π.χ. πολιτεία, επενδυτές, πολίτες, κάτοικοι), που αποτελεί όμως παράλληλα και ένα εργαλείο συνολικής και εξειδικευμένης οργάνωσης ενός συγκεκριμένου χώρου, που αντιτίθεται στις όποιες, είτε αποσπασματικές δράσεις, είτε γενικής ισχύος κανονιστικές ρυθμίσεις που αφορούν ευρείες κατηγορίες χώρου (π.χ. εκτός σχεδίου περιοχές).

Μετά από μια γρήγορη αναφορά σε ορισμένες πρόσφατες θεωρητικές προσεγγίσεις (compact city, connected city, κλπ.) και αρχές για το σχεδιασμό, καθώς επίσης και μια συνοπτική εξέταση μιας σειράς επιτυχημένων πρακτικών εφαρμογών και παραδειγμάτων περιβαλλοντικού σχεδιασμού για τον αστικό χώρο από την Ελλάδα και το εξωτερικό, εξετάζεται το ζήτημα του «κόστους» (για την πόλη και τον άνθρωπο) ενός σχεδιασμού, αδιάφορου προς το περιβάλλον. Η περίπτωση του «εδάφους» ως μη ανανεώσιμου πόρου αποτελεί μια σημαντική πτυχή αυτής της διερεύνησης.

Η εργασία επιχειρεί τέλος στον επίλογό της, τη διατύπωση ενός «μηνύματος», που στρέφει το ενδιαφέρον του προς την έννοια της «περιβαλλοντικής ηθικής» για τον αστικό χώρο, με τη σκέψη ότι το βάρος της εφαρμογής και υλοποίησης των όποιων παρεμβάσεων είναι βέβαιο ότι πέφτει περισσότερο στους πολίτες, οι οποίοι καλούνται να «πιστέψουν» στο σχεδιασμό και να τον υποστηρίξουν, άρα και να αποδεχθούν ενδεχόμενους περιορισμούς, για να πετύχουν όμως ευρύτερες και μακροβιότερες ωφέλειες.

16. Κατευθύνσεις Αστικής Ανάπλασης – Η περίπτωση του κέντρου του Ασπροπύργου. Εξέλιξη, σημερινή κατάσταση, κίνδυνοι, προβλήματα και προοπτικές. Ημερίδα με θέμα «Αστικό Περιβάλλον και Παράδοση»

Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στην ημερίδα με θέμα «Αστικό Περιβάλλον και Παράδοση», που διοργανώθηκε από την Πρωτοβουλία Πολιτών για τον Ασπροπύργο (Ασπρόπυργος, 13 Φεβρουαρίου 2005). Η συγκριτική μελέτη σχεδίων και αεροφωτογραφιών, που καλύπτουν την περίοδο, από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα, δείχνει ανάγλυφα, ότι ενώ η ευρύτερη περιοχή του Ασπροπύργου έχει υποστεί σημαντικές μεταβολές (εγκατάλειψη της γεωργικής γης, αύξηση οικιστικών και παραγωγικών εγκαταστάσεων, αλλοίωση και υποβάθμιση φυσικών στοιχείων, κλπ.), ο ίδιος ο οικισμός του Ασπροπύργου έχει διατηρήσει πολλά από τα «γνήσια» και αξιόλογα χαρακτηριστικά του. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται τα ενδιαφέροντα παλαιά σπίτια, η διατήρηση της «κλίμακας» της γειτονιάς, η ύπαρξη σημαντικών δημόσιων κτιρίων και «σημείων αναφοράς» της πόλης, η ύπαρξη ενδιαφερόντων στοιχείων πρασίνου, καθώς επίσης και η ύπαρξη σημαντικών «φυγών» (και θέας) προς τη γύρω ύπαιθρο. Όμως, η πόλη του Ασπροπύργου και ειδικότερα το κέντρο του, είναι εκτεθειμένο στον κίνδυνο μιας σειράς δυσμενών μεταβολών. Ορατό δείγμα μιας

τέτοιας πιθανής εξέλιξης αποτελεί καταρχήν η εγκατάλειψη και σταδιακή καταστροφή του ενδιαφέροντα και χαρακτηριστικού για την περιοχή οικοδομικού πλούτου, με επόμενο στάδιο την ανοικοδόμηση νέων κτιρίων στη θέση των παλιών. Η ισχυρή αύξηση του οικοδομικού όγκου δημιουργεί και επιπλέον σημαντικές επιβαρύνσεις για την πόλη, λόγω αύξησης του αριθμού αυτοκινήτων, των απορριμμάτων, του θορύβου, κλπ., άρα οδηγεί τελικά και σε επιδείνωση της ποιότητας ζωής, αλλά συγχρόνως και σε σταδιακή «απομόνωση», τόσο των κατοίκων μεταξύ τους (κοινωνική απομόνωση), όσο και της πόλης από το γύρω φυσικό της περιβάλλον. Παράλληλα, η αύξηση του πληθυσμού, σε συνδυασμό με τις παραπάνω εξελίξεις οδηγεί σε μια σειρά από καθημερινά προβλήματα, για τα οποία θα πρέπει να αναζητηθούν λύσεις. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται, η διαρκώς αυξανόμενη κυκλοφορία αυτοκινήτων, οι πιεστικές συνθήκες στάθμευσης, η «ασφυξία» των κεντρικών λειτουργιών, αλλά και η ελλιπής οργάνωση των λοιπών χρήσεων γης, η έλλειψη επαρκών πεζοδρομίων, καθώς επίσης και η παντελής απουσία εναλλακτικών μέσων μεταφοράς, όπως το ποδήλατο. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται ενδεικτικά παραδείγματα πολεοδομικών παρεμβάσεων ανάπλασης από ελληνικές πόλεις (Κατερίνη, Βόλος, Νάουσα, Ελευσίνα, Άνω Λιόσια, Λάρισα, κλπ.) Τονίζεται επίσης ότι δεν υπάρχουν συνταγές για την αναβάθμιση του αστικού χώρου, ενώ βασικός στόχος παραμένει, η καλλιέργεια προβληματισμού και συζήτησης, γύρω από το τι επιθυμεί η τοπική κοινωνία, αλλά και τι είναι εφικτό και σκόπιμο να γίνει σε μια πόλη, με τελική επιδίωξη τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. (Το πλήρες κείμενο της εισήγησης δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Θυράσιο», αρ. φύλλου 280, 11. 3. 2005).

17. Το πρόβλημα της συνύπαρξης ιστορικών τόπων και «ζωντανών» οικισμών. Μια διερεύνηση «ολοκληρωμένου» αστικού σχεδιασμού για την Αρχαία Κόρινθο, στο: ΠΟΡΕΙΑ, τιμητικός τόμος στον καθηγητή Διονύση Α. Ζήβα, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, 2007.

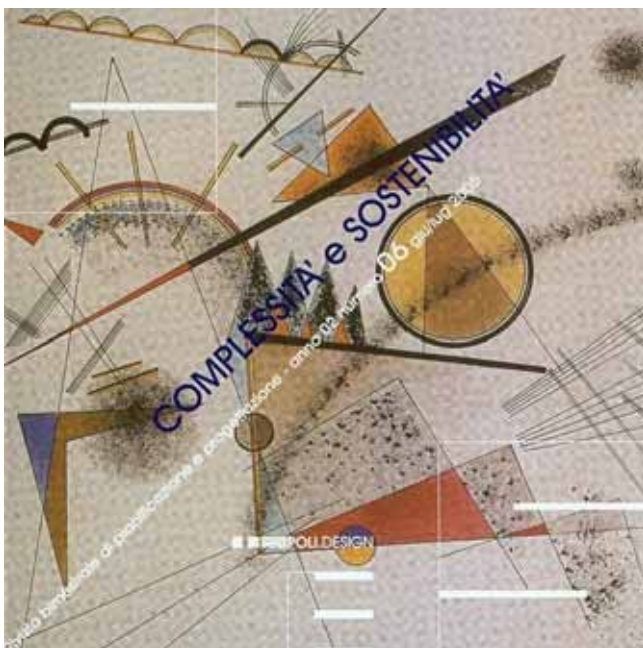
Η εργασία αυτή (συντάχθηκε από κοινού με την Γ. Αναγνωστοπούλου), που συμπεριλαμβάνεται στον (υπό έκδοση) τιμητικό τόμο για τον καθηγητή Δ. Ζήβα, που εκδίδεται από τη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, καταπιάνεται με το πρόβλημα της συνύπαρξης, ή ακόμη και της ανάγκης συνδυασμού, ιστορικών τόπων απ' τη μια πλευρά και σύγχρονων αστικών περιοχών με έντονη δυναμική απ' την άλλη.

Ειδικότερα, πολλά από τα πολεοδομικά και οικιστικά μας σύνολα, ενώ διαθέτουν, όπως είναι γνωστό, περιοχές με αξιόλογους αρχαιολογικούς χώρους ή σημαντικά σύνολα μνημείων διαφόρων εποχών, αποτελούν συγχρόνως επίκεντρο σύγχρονων παραγωγικών, οικονομικών και οικιστικών δραστηριοτήτων που βρίσκονται σε διαρκή εξέλιξη και θέτουν τις δικές τους απαιτήσεις. Παράλληλα όμως, οι περιοχές αυτές συνιστούν συχνά και ζώνες, τυπικών, σε μεγάλο βαθμό, για τη σύγχρονη κοινωνία, πολεοδομικών προβλημάτων, που απαιτούν κι αυτά κατάλληλες αντιμετώπισεις. Τίθεται επομένως επιτακτικά το πρόβλημα,

όχι απλώς και μόνο της εξεύρεσης ενός τρόπου παθητικής συνύπαρξης των δύο παραπάνω «προσώπων» των πόλεων και οικισμών μας -του ιστορικού και του σύγχρονου αναπτυσσόμενου- αλλά πολύ δε περισσότερο ενός γόνιμου και επωφελούς συνδυασμού τους, ο οποίος αφενός μεν θα εξασφαλίζει την προστασία και ανάδειξη της ιστορικής διάστασης και αφετέρου δε θα διαμορφώνει το πλαίσιο για την ανάπτυξη της όποιας σύγχρονης δυναμικής.

Η εργασία προσεγγίζει στη συνέχεια την έννοια του «ολοκληρωμένου αστικού σχεδιασμού» χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της Αρχαίας Κορίνθου. Γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά της περιοχής, στο ρόλο της αρχαιολογικής ζώνης στον οικιστικό ιστό, σε στόχους, δυνατότητες και περιορισμούς που διέπουν το σχεδιασμό, καθώς επίσης και σε κατευθύνσεις για παρεμβάσεις σε χωροταξικό και σε πολεοδομικό επίπεδο. Η εργασία καταλήγει σε συμπερασματικές επισημάνσεις, γύρω από θέματα πολιτικής, που συνδέονται με τη σκοπιμότητα επιστράτευσης ενός μηχανισμού ολοκληρωμένου αστικού σχεδιασμού, καθώς επίσης και τις σχετικές προτεραιότητες.

18. The Greek spatial and urban planning system in the European context, στο: Gabriella Padovano, Cesare Blasi (επιμέλεια), *Complessità e Sostenibilità, Prospettive per i territori europei: strategie di pianificazione in dieci Paesi, Rivista bimestrale di pianificazione e progettazione, anno 02, numero 06, giu/lug 2005, edizioni Poli.design.*

Η εργασία αυτή, που συντάχθηκε από κοινού με τους Η. Γιαννήρη και Μ. Ζήφου, συμπεριλαμβάνεται στο ηλεκτρονικό περιοδικό «Complexity and Sustainability» των ιταλικών εκδόσεων «edizioni Polidesign».

Η εργασία αυτή παρουσιάζει και αναλύει σε ένα πρώτο κεφάλαιο, το ελληνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού. Σ' αυτό το πλαίσιο γίνεται αναφορά στη διοικητική δομή της χώρας μας, καθώς επίσης και στο βασικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει το χωρικό σχεδιασμό. Στη συνέχεια αναλύεται το τρέχον σύστημα

του χωρικού σχεδιασμού με ειδική αναφορά στο εθνικό, στο περιφερειακό και στο τοπικό επίπεδο. Σε ένα δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι προκλήσεις του σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο, με ιδιαίτερη αναφορά στην πρόσφατη προσπάθεια σύνταξης και έγκρισης ενός «Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης». Ιδιαίτερη έμ-

φαση δίνεται στο πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων, στην ανάγκη ιδιαίτερου χειρισμού των ευαίσθητων παράκτιων, αγροτικών και παραμεθόριων περιοχών, καθώς επίσης και στην ανάγκη ελέγχου της διαδικασίας αστικοποίησης.

Τέλος, σε ένα τρίτο κεφάλαιο διερευνώνται οι επιπτώσεις των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων στη χωρική ανάπτυξη της Ελλάδας, τόσο σε περιφερειακό επίπεδο, όσο και σε τομεακό. Η εργασία ολοκληρώνεται επιχειρώντας να διατυπώσει τάσεις και μελλοντικές προοπτικές αναφορικά με το ελληνικό σύστημα σχεδιασμού.

19. Μετασχηματισμοί της ελληνικής πόλης. Επιπτώσεις στην εικόνα του αστικού τοπίου. Κείμενο για το βιβλίο: Α. Γοσποδίνη, Η. Μπεριάτος (επιμέλεια), «Τα νέα αστικά τοπία και η σύγχρονη ελληνική πόλη», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2006.

Η εργασία αυτή (συντάχθηκε από κοινού με τον Β. Ιωάννου) συμπεριλαμβάνεται στον (υπό έκδοση) συλλογικό τόμο «Τα νέα αστικά τοπία και η σύγχρονη ελληνική πόλη», που εκδίδεται από τις «Εκδόσεις Κριτική».

Η εργασία διερευνά τις βασικές παραμέτρους που επιδρούν στο μετασχηματισμό της σύγχρονης ελληνικής πόλης, εστιάζοντας κυρίως στα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν την εικόνα του αστικού χώρου. Μια πρώτη σημαντική ομάδα τέτοιων παραμέτρων συνδέεται με την ενδογενή δυναμική των πόλεων. Είναι γεγονός, ότι οι επάλληλες στρώσεις (layers), ή στιβάδες του αστικού ιστού, που διαμορφώθηκαν στο πέρασμα των αιώνων, καθώς επίσης και το αποτέλεσμα που προκύπτει από τη συναρμογή τους, αποτελούν βασικό, παράγοντα διαφοροποίησης ή ποικιλομορφίας στο αστικό τοπίο. Οι ελληνικές πόλεις εμφανίζουν σε αυτόν τον τομέα σημαντικές ιδιαιτερότητες, που επέδρασαν, δημιουργώντας ένα αστικό τοπίο που κατά κανόνα αποκλίνει από το «ευρωπαϊκό παράδειγμα». Όμως στις μέρες μας, τα αστικά τοπία ομογενοποιούνται παντού, τουλάχιστον σε επίπεδο αντίληψης και οπτικής έκφρασης λειτουργιών και δραστηριοτήτων. Συνεπώς, μια δεύτερη ομάδα παραμέτρων που επιδρά στο μετασχηματισμό των αστικών μορφών της ελληνικής πόλης συνδέεται με τις νεώτερες εισροές από την παγκόσμια ή την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Ποια είναι λοιπόν σήμερα τα στοιχεία της ομοιογένειας και ποια τα στοιχεία της ποικιλομορφίας ή της διαφορετικότητας και από που πηγάζουν;

Η διερεύνηση οργανώνεται σε δύο στάδια: Αρχικά αναλύονται τα χαρακτηριστικά που διαμόρφωσαν έως τώρα το σύγχρονο ελληνικό αστικό τοπίο, εστιάζοντας στις διαδικασίες της γένεσης ενός ασχεδιαστού ιστού, καθώς επίσης και στα αποτελέσματα των όποιων θεσμικών δράσεων σε επίπεδο πολεοδομικής οργάνωσης και ελέγχου της δόμησης. Στη συνέχεια αναζητούνται οι πρόσφατες εκείνες παράμετροι που οδηγούν σε νεώτερες φυσικές δομές του αστικού ιστού (αυθαίρετη επέκταση, αστική διάχυση, κλπ.), διερευνάται η συσχέτισή τους με τη μορφή της σύγχρονης ελληνικής πόλης (νέα στοιχεία αστικής ποικιλο-

μορφίας) και τέλος καταγράφονται οι αλλοιώσεις που εντοπίζονται στον υφιστάμενο ιστό (νέες υποδομές, π.χ. για κυκλοφορία, νέες χρήσεις, π.χ. πολυχώροι εμπορίου / ψυχαγωγίας, κλπ.). Η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι στην παρούσα φάση, η εικόνα της ελληνικής πόλης παραμένει ακόμη διττή, εφόσον, τόσο ο γνωστός μας ιστός της μεταπολεμικής αστικοποίησης (και μέχρι τη δεκαετία του 1980), όσο και οι νεώτερες εισροές από την παγκόσμια σκηνή, διατηρούν μια ισχυρή παρουσία στην ελληνική πόλη.

20. Τα πολλά «πρόσωπα» της ελληνικής πόλης, στο: Σ. Τσέτσης (επιμέλεια) «Ένα μέλλον για την Ελληνική Πόλη», εκδόσεις Οκτάγωνο, 2007.

Η ελληνική πόλη επηρεάστηκε στην πρόσφατη εξελικτική πορεία της, κατά τον τελευταίο αιώνα, από μια πληθώρα ενδογενών, αλλά και διεθνών παραγόντων, με τρόπο τέτοιο, που οδηγήθηκε στην ανάπτυξη μιας αξιοπρόσεκτης ποικιλομορφίας, τόσο στην εικόνα του αστικού χώρου, όσο όμως κυρίως και στην πολεοδομική δομή της. Κεντρικό άξονα αυτής της εργασίας αποτελεί επομένως η διαπίστωση, ότι η ελληνική πόλη παρουσιάζει πλέον σήμερα πολλά «πρόσωπα», συντίθεται δηλαδή από μια πληθώρα διαφορετικών μεταξύ τους «αστικών τοπίων», τα οποία συνδέονται, είτε με συγκεκριμένες χωρικές της ενότητες, είτε με χαρακτηριστικές χρονικές περιόδους, κρίσιμες κοινωνικές συγκυρίες, κλπ. Προφανώς δεν εμφανίζονται όλα αυτά τα «πρόσωπα» ταυτόχρονα και στον ίδιο χώρο. Όμως υπάρχουν κάπου και κάποτε στην ελληνική πόλη και κατά περίπτωση αναδύονται, πότε έντονα και πότε ηπιότερα στην επιφάνεια, αφήνοντας το στίγμα τους και συνθέτοντας κατά την εκτίμησή μας αυτό που θα ονομάζαμε σήμερα, με μια περιεκτικότερη φράση «φυσιογνωμία», ή «αστική τοπιολογία» της ελληνικής πόλης (με την ευρύτερη έννοια των όρων «τοπίο» και «πόλη»). Δε χρειάζεται βέβαια να τονισθεί, ότι τα πολλά «πρόσωπα» της ελληνικής πόλης οδηγούν συχνότατα σε συγκρούσεις, αντιθέσεις, εκπλήξεις, αλλά και σε φαινόμενα αδικίας, σκληρότητας και απανθρωπιάς. Αν και δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι υφίστανται «στεγανά» μεταξύ αυτών των «προσώπων», όμως επιχειρείται η ανάλυση των σημαντικότερων απ' αυτά, με στόχο το λεπτομερέστερο προσδιορισμό ορισμένων από τα χαρακτηριστικά τους, καθώς επίσης και μια καταρχήν εκτίμηση των αναγκών της ελληνικής πόλης, σε επίπεδο διαμόρφωσης μελλοντικών πολιτικών. Η εργασία οργανώνεται γι αυτό το σκοπό στις παρακάτω ενότητες: Η ιστορική πόλη, Η σχεδιασμένη πόλη, Η νεώτερη, δυναμική και «ασχεδιάστη» πόλη, Η αυθαίρετη πόλη, Η «αγροτική» πόλη, Η παραθεριστική πόλη, Η περιθωριακή πόλη, Ο προβληματισμός περί «φυσικής» / περιβαλλοντικής πόλης, Η επίσημη πόλη, Η «παγκόσμια» πόλη.

21. Εφησυχασμός κυκλοφορίας στο τοπικό οδικό δίκτυο, διεθνές συνέδριο «Συγκοινωνιακές παρεμβάσεις σε ιστορικά κέντρα πόλεων. Το παράδειγμα της Χερσονήσου Καβάλας».

Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε διεθνές συνέδριο «Συγκοινωνιακές παρεμβάσεις σε ιστορικά κέντρα πόλεων. Το παράδειγμα της Χερσονήσου Καβάλας», που οργανώθηκε από

την Δημοτική Αναπτυξιακή Επιχείρηση Καβάλας (Καβάλα, 9 - 10 Φεβρουαρίου 2006). Η εργασία ξεκινώντας από τη λειτουργία και το ρόλο των τοπικών δρόμων αναλύει τα χαρακτηριστικά του δρόμου στη μεσαιωνική και προβιομηχανική πόλη και τα αντιπαράθετει με τις αλλαγές που έχουν συμβεί μετά την επικράτηση του αυτοκινήτου, για να καταλήξει στην ιδέα του εφησυχασμού της κυκλοφορίας, ως μόνης πλέον εφικτής δράσης με στόχο την εξασφάλιση καλής ποιότητας ζωής στο σύγχρονο δημόσιο χώρο. Στη συνέχεια η εργασία προχωρεί συστηματικότερα στη διερεύνηση της έννοιας του κυκλοφοριακού εφησυχασμού, στους σχετικούς στόχους και στα μέσα που επιστρατεύονται, στις βασικές αρχές σχεδιασμού, καθώς επίσης με αναλυτικό τρόπο και στα εργαλεία για την επίτευξη εφησυχασμού κυκλοφορίας στο τοπικό οδικό δίκτυο.

22. Οι σύγχρονες πρακτικές του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, εσπερίδα «Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων».

Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στην εσπερίδα «Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων», που οργανώθηκε από την Ένωση Ελλήνων Χημικών και τον Πανελλήνιο Σύλλογο Χημικών Μηχανικών (Θεσσαλονίκη, 22 Μαΐου 2006). Η εργασία ξεκινώντας από ορισμένες επεξηγηματικές διευκρινίσεις γύρω από τις έννοιες της περιβαλλοντικής επίπτωσης και του σχεδιασμού, προχωράει στην ανάλυση των πρόσφατων «πρακτικών» του σχεδιασμού για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα. Διότι, αν και επιχειρήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες η οργάνωση ενός συστήματος χωρικού (χωροταξικού, πολεοδομικού, τομεακού, κλπ.) σχεδιασμού, οι εξελίξεις καθορίστηκαν, κατά γενική ομολογία, σε σημαντικό βαθμό, από μια σειρά από άλλες «πρακτικές». Αυτές εντοπίστηκαν, είτε σε σημειακές και αποσπασματικές δράσεις, για διάφορους τομείς που αναπτύσσονται στο χώρο (οικισμοί, μεταφορές, παραγωγικές δραστηριότητες, κλπ.) είτε, ακόμη χειρότερα, και στην ανοχή απέναντι σε εξελίξεις, οι οποίες στη συνέχεια αποδείχθηκαν καταστρεπτικές για το φυσικό και το αστικό περιβάλλον (αυθαιρεσίες, καταπατήσεις ακτών και δασών, οικιστική διάχυση, ανεξέλεγκτη ανάπτυξη οχλουσών χρήσεων, κλπ.)

Σήμερα πλέον, αποτιμώντας τις επιπτώσεις αυτών των «πρακτικών» του σχεδιασμού, η εργασία επιχειρεί να εντοπίσει τις αστοχίες, αλλά και τις περιβαλλοντικές (με την ευρύτερη έννοια) συνέπειες, μιας και αυτές θα πρέπει πλέον, στα πλαίσια της επιχειρούμενης ενεργοποίησης των πρόσφατων εργαλείων πολεοδομικού σχεδιασμού (π.χ. νέας γενιάς Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων), να αποφευχθούν πάσει θυσία.

Η εργασία θέτει τέλος μια σειρά ερωτημάτων, ο χειρισμός των οποίων αποτελεί πρωτίστως πολιτικό και δευτερευόντως τεχνοκρατικό ζήτημα, από την έκβαση όμως των οποίων θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό και η δυνατότητα αντιμετώπισης των πάγιων και κρίσιμων προβλημάτων του ελληνικού φυσικού και αστικού περιβάλλοντος.

23. Η περιοχή της αθηναϊκής τριλογίας. Ανάγκη πολεοδομικής έκφρασης του σύγχρονου πολιτισμού στο κέντρο της Αθήνας. Μια προκαταρκτική πρόταση, στο: MONUMENTA. Magazine for the natural and architectural heritage in Greece and Cyprus (<http://www.monumenta.org>), Φεβρουάριος 2008.

Η εργασία αυτή συντάχθηκε από κοινού με τους Αθ. Αραβαντινό, Δ. Κονταργύρη, και Θ. Βλαστό. Περιγράφει μια πρόταση που εκπονήθηκε το 2006 με πρωτοβουλία και εθελοντική εργασία των συντακτών, υποβλήθηκε στο ΥΠΕΧΩΔΕ, στο Δήμο Αθηναίων, την Αττικό Μετρό Α.Ε. και άλλους φορείς και έχει παρουσιασθεί σε επιστημονικές εκδηλώσεις. Η πρόταση αυτή εντοπίζει το ενδιαφέρον της στην ενοποίηση του χώρου μεταξύ τη Αθηναϊκής Τριλογίας και του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αθηναίων καθώς και στην απόδοσή του για χρήση των πεζών. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται η ανάδειξη του ήδη υφιστάμενου σύγχρονου πολιτιστικού πυρήνα του κέντρου της Αθήνας, δεδομένου ότι, οι σημερινές δυσμενείς συνθήκες σχεδόν τον εκμηδενίζουν. Προφανώς υπάρχουν και πλήθος άλλων επιχειρημάτων υπέρ μιας τέτοιας παρέμβασης, που συνδέονται με τον ρόλο της Αθήνας και ειδικότερα του κέντρου της, στην τόνωση και στην περαιτέρω ενίσχυση του πολιτισμού. Φυσικά, πέραν του πολιτιστικού στόχου, τέτοιες παρεμβάσεις ενισχύουν και τη δυναμικότητα των πόλεων σε μία εποχή έντονου οικονομικού / αναπτυξιακού ανταγωνισμού. Σε αυτό το πνεύμα μεγάλη είναι η σημασία της προώθησης του «αστικού τουρισμού» μιας δραστηριότητας η οποία εξάλλου συνδυάζεται άριστα με τη λειτουργία του πολιτισμού.

24. Planning Cultures in Europe. Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning. Edited by Joerg Knieling and Frank Othen- grafen, HafenCity University, Germany, εκδόσεις Ashgate, Urban and Regional Planning and Development Series, October 2009.

Bringing together an interdisciplinary team from across the EU, this book connects elements of cultural and planning theories to explain differences and peculiarities among EU member states. A «culturized planning model» is introduced to consider the «rules of the game»: how culture affects planning practices not only on an explicit «surface» but also on a «hidden» implicit level. The model consists of three analytical dimensions: «planning artifacts», «planning environment» and «societal environment». This book adopts these dimensions to compare planning cultures of different European countries. This sheds light not only on the organizational or institutional structure of planning, but also the influence of deeper cultural values and layers on planning and implementation processes.

Συγγραφέας (με Ε. Ασπρογέρακα και Β. Ιωάννου) αυτοτελούς κεφαλαίου με τίτλο «Planning culture and the interference of major events. The recent experience of Athens» που εντάσσεται στο «Part 4 Planning Cultures in Southern Europe». Παρατίθεται το εισαγωγικό κείμενο του άρθρου:

During the last decades, planning in Greece was identified as an essential pre-requisite towards a balanced spatial development and the necessary institutional frame was formed. As a pre-requisite for a successful application of the related policy, the main peculiarities of the public administration and some old planning culture rigidities had to be confronted. In this framework, the interference of planning for the 'Athens 2004' Olympic Games acquires distinctive importance due to the magnitude and the appeal of the event. The main question addressed is in which way the planning procedure for the Games is integrated into general spatial planning and how the policy applied and the infrastructure developed is going to affect the spatial development of the area.

In order to answer the above question, this paper initially gives a brief presentation of the planning and the administrative system, identifying the contemporary situation and problems. Thereafter, the basic spatial features of Athens Metropolitan Region are presented, focusing on the most important spatial problems and the related policy, illustrated by specific cases of spatial plans on both regional and urban level. The main planning aspects for the 'Athens 2004' Olympic Games are presented and evaluated. More specifically, the planning policy is analysed emphasising the implications for the spatial development of the area and the directions for the post-Olympic era. Ultimately, the potential detrimental effects and the unexploited opportunities of Athens and its habitants are evaluated. During the whole process the main characteristics and peculiarities of planning culture in Greece will be revealed.

25. Ο σχεδιασμός των ΑΠΕ στην ευρωπαϊκή χωροταξία. Η ειδικότερη περίπτωση της Γερμανίας, στο: Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας (επιμ. Δ. Μέλισσας), «Ειδικό Χωροταξικό για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Ένας χρόνος μετά», πρακτικά επιστημονικής εσπερίδας, 2.12.2009.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, η συζήτηση για την ανάγκη μιας αποφασιστικής στροφής προς τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) έχει ξεινήσει, μέσα από διατυπώσεις σε επίσημα κείμενα, εδώ και τουλάχιστον μια 15-ετία. Αφορμή για αυτόν τον προβληματισμό αποτέλεσε η διαπίστωση ότι ενώ αυξάνονται οι ενεργειακές απαιτήσεις στη γηραιά ήπειρο, οι συμβατικοί τρόποι παραγωγής ενέργειας, αφενός μεν είναι έντονα ρυπογόνοι και ιδιαίτερα επιβαρυντικοί για το περιβάλλον, σε τοπικό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, αφετέρου δε συνδέονται με μια ολοένα και αυξανόμενη εξάρτηση από την εισαγωγή ενεργειακών πόρων από τρίτες χώρες, κάτι που συνεπάγεται οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς και άλλους

κινδύνους για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στις ΑΠΕ αναγνωρίζονται σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις συμβατικές πηγές ενέργειας. Αυτά πέρα από το γεγονός της ευρύτερης συμβατότητάς τους με τη συνολική στρατηγική μιας περιβαλλοντικά αειφόρου ανάπτυξης στον ευρωπαϊκό χώρο, αφορούν, μεταξύ άλλων, τη σταδιακή απεξάρτηση της ΕΕ από την εισαγωγή ενεργειακών πόρων από άλλες χώρες και επομένως την αύξηση της ενεργειακής της αυτόχειας, τη συμβολή στη βελτίωση της συνολικής ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας και ειδικότερα της βιομηχανίας, καθώς επίσης και τη θετική επιρροή τους στην ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη, στην οικονομική και κοινωνική συνοχή και στην απασχόληση. Όμως η ανάπτυξη των ΑΠΕ προσκρούει σε μια σειρά εμποδίων, που θα πρέπει να υπερνικηθούν. Ως τέτοια εμπόδια αναγνωρίζονται: το υψηλό επενδυτικό κόστος των ΑΠΕ και η μη εσωτερικεύση του εξωτερικού κόστους των συμβατικών μορφών ενέργειας, οι χρηματοδοτικοί φραγμοί που σχετίζονται με τη μακροχρόνια περίοδο απόδοσης των ΑΠΕ, η έλλειψη γνώσης, από πλευράς συντελεστών που εμπλέκονται στην ανάπτυξη των ΑΠΕ, για τις ευκαιρίες που αυτές προσφέρουν, η συχνά αρνητική στάση των εθνικών εταιρειών παραγωγής ενέργειας των κρατών μελών, ιδίως των μονοπωλιακών, η ανεπαρκής αντιμετώπιση ορισμένων τεχνικών και οικονομικών προβλημάτων που αφορούν τη σύνδεση των ΑΠΕ με τα κεντρικά δίκτυα διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, η εποχική, ή και η ημερήσια μεταβλητότητα της παροχής ρεύματος από ορισμένους τύπους ΑΠΕ (π.χ. αιολική και ηλιακή), η απαίτηση δημιουργίας κατάλληλων υποδομών από ορισμένους τύπους ΑΠΕ (π.χ. βιοκαύσιμα), η έλλειψη ενιαίων τεχνικών απαιτήσεων για περιπτώσεις ΑΠΕ που δεν συνδέονται σε ηλεκτρικά δίκτυα, η ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης και δοκιμής σχετικών τεχνολογιών, το ισχύον ασταθές, απρόβλεπτο και χωρίς διαφάνεια πλαίσιο εργασίας για την ανάπτυξη και ανακατανομή των ΑΠΕ και των σχετικών τεχνολογιών, καθώς επίσης τέλος και οι αντιδράσεις σε τοπικό επίπεδο λόγω αυξημένης ευαισθησίας των πολιτών απέναντι σε περιβαλλοντικές παρεμβάσεις, που επηρεάζουν μεταξύ άλλων και την αισθητική του τοπίου.

Η εργασία διερευνά τις αλληλοσυσχετίσεις μεταξύ ΑΠΕ και σχεδιασμού σε επίπεδο χωροταξίας στον Ευρωπαϊκό χώρο, εξετάζοντας ως ιδιαίτερη μελέτη περίπτωσης αυτή της Γερμανίας.

26. Διαχείριση και προστασία ιστορικής κληρονομιάς μέσα από τα μαθήματα πολεοδομίας και χωροταξίας, στο: Αρχιτεκτονικές Σπουδές και Αρχιτεκτονική Κληρονομιά, ΕΜΠ/ΑΠΘ, 27 & 28.5.2011.

Η εργασία αυτή συντάχθηκε από κοινού με τις Ρ. Κλαμπατσέα και Μ. Μάρκου. Η τοποθέτηση των μαθημάτων πολεοδομίας και χωροταξίας, στην Σχολή αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, απέναντι στα ζητήματα διαχείρισης της ιστορικής κληρονομιάς, έχει εφελτήριο τον τρόπο που «διαβάζουμε» τα ίχνη του χρόνου στη διαμόρφωση και την λειτουργία του αστικού και εξωαστικού χώρου και έχει σημασία για την επεξεργασία μιας ορισμένης αντίληψης του

χώρου. Τα συγκεκριμένα μαθήματα προϋποθέτουν μια αντίληψη των πολλαπλών (φυσικών, οικονομικών, κοινωνικών, συμβολικών) διαστάσεων του, για να κατανοήσουν τις παραμέτρους και τις συνέπειες που έχουν οι μετασχηματισμοί του χώρου και να προσεγγίσουν κριτικά τις λογικές και τα εργαλεία παρέμβασης στους μετασχηματισμούς αυτούς, με άλλα λόγια, τον σχεδιασμό του χώρου. Στα μαθήματα πολεοδομίας και χωροταξίας, ο σχεδιασμός εμφανίζεται ως διαδικασία σύνθεσης θεματικών που αλληλοτροφοδοτούνται διατηρώντας ένα ορισμένο βαθμό αυτονομίας. Για το λόγο αυτό, συμβάλλουν στην προσέγγιση των θεμάτων ιστορικής / αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αναδεικνύοντάς τα ως θεματική ενότητα / διάσταση στο σχεδιασμό, ως αντικείμενο εξειδίκευσης αλλά και ως θεωρητικό ζήτημα που διατρέχει «οριζόντια» (τις διάφορες θεματικές) και «κατακόρυφα» (τα επίπεδα εμπάθυνσης) στο πρόγραμμα σπουδών του αρχιτέκτονα.

27.Ο κυκλοφοριακός εφησυχασμός ως εργαλείο αστικής ανάπλασης, στο: Σ. Τσέτσης (επιμέλεια), «Πράσινες μετακινήσεις στις πόλεις. Πολιτικές για μια βιώσιμη κινητικότητα στα αστικά κέντρα. Μια ευρωπαϊκή θεώρηση». Παπασωτηρίου / Πράσινο Ταμείο 2013.

Στις παλιές πόλεις και στους παραδοσιακούς οικισμούς, ο δρόμος προσέφερε χώρο για τη συνύπαρξη ποικίλων λειτουργιών και δραστηριοτήτων πέρα από την κυκλοφορία, όπως κοινωνικών, εμπορικών, αναψυχής, κλπ. Με αυτόν τον τρόπο σφράγιζε με την παρουσία του την εικόνα του χώρου και παράλληλα αποτελούσε σημαντικό χαρακτηριστικό για την όψη ολόκληρης της πόλης. Με τη ραγδαία αύξηση της οδικής κυκλοφορίας εκτοπίστηκαν πολλές από τις λειτουργίες που εκτυλίσσονταν παλιά στον οδικό χώρο και παρέμεινε ως μόνη σχεδόν και κύρια, αυτή της κυκλοφορίας των οχημάτων. Κύριες παράμετροι για το σχεδιασμό αναδείχθηκαν αυτές της οδικής ασφάλειας και την βέλτιστης οδικής εξυπηρέτησης. Η εξέλιξη αυτή είχε αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στην εικόνα της πόλης και στην πολύπλευρη χρήση του δρόμου, όσο όμως και στην ασφάλεια των μη μηχανοκίνητων τρόπων κυκλοφορίας. Σήμερα πλέον, στη γνωστή μας τυπική διαμόρφωση των τοπικών δρόμων των πόλεων και οικισμών αναγνωρίζεται σειρά μειονεκτημάτων, μεταξύ των οποίων μπορούμε να επισημάνουμε τη σπατάλη χώρου, τις υψηλές ταχύτητες κίνησης οχημάτων, τον περιορισμό των δυνατοτήτων χρήσης του δρόμου από τους περιοίκους και τη μονότονη και αδιάφορη όψη του οδικού χώρου.

Η ιδέα του εφησυχασμού της κυκλοφορίας επιχειρεί να προσφέρει λύσεις στο πρόβλημα της αρνητικής πολεοδομικής εξέλιξης των τοπικών δρόμων. Επιδιώκει, όχι μόνο τη μείωση της έντασης της κυκλοφορίας των οχημάτων, αλλά και μια ευρύτερη βελτίωση των δυνατοτήτων χρήσης του δρόμου, καθώς επίσης και την αναβάθμιση της μορφής και της εικόνας του. Κύριο δόγμα του Κυκλοφοριακού Εφησυχασμού είναι επομένως, ότι ο τοπικός δρόμος μπορεί και πρέπει να ξανακερδηθεί ως χώρος κίνησης και στάσης για τους πεζούς,

ως χώρος παιχνιδιού για τα παιδιά, καθώς επίσης και ως βασικό συστατικό στοιχείο της πολεοδομικής μορφής και ποιότητας των πόλεων και οικισμών.

28.Αθήνα σε κρίση. Αναζητώντας τις χωροκοινωνικές επιπτώσεις, στο:
Τιμητικός Τόμος προς τιμήν του Καθηγητή Ιωσήφ Στεφάνου, Ινστιτούτο Σύρου, Βιώσιμης Ανάπτυξης, Πολιτισμού και Παράδοσης, Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνοψης ΕΜΠ, υπό έκδοση 2015.

Η εργασία αυτή συντάχθηκε από κοινού με τους Ε. Ασπρογέρακα, Th.Greve, Δ. Μπαλαμπανίδης και Α. Χανή. Μετά τον ορισμό της, το 1834, ως πρωτεύουσας του σύγχρονου ελληνικού κράτους, η Αθήνα πολλαπλασίασε τον πληθυσμό της, από 800 χιλ. σε 3,1 εκ. κατοίκους στο Λεκανοπέδιο (2011), εκτεινώντας την ανάπτυξή της σε ολόκληρη την Αττική. Πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, καθώς και εσωτερικοί και εξωτερικοί οικονομικοί μετανάστες, διαμόρφωσαν μια ποικίλη αστική κοινωνία βασισμένη στη μικρής κλίμακας οικογενειακή οικονομική δομή με παράλληλη εκτεταμένη ιδιοκτησία ακινήτων. Παράλληλα η οικονομία του κράτους έδωσε έμφαση στην τοπική κατανάλωση και διαμόρφωσε σημαντικές εξαρτήσεις από την εξωτερική χρηματοδότηση.

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2009 στην Ελλάδα, ξεκίνησε ως ένα πρόβλημα εκτεταμένου δημοσιονομικού ελλείμματος. Όμως, σε συνδυασμό με τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν στη συνέχεια, όπως επίσης και με την καθυστέρηση προώθησης αναγκαίων θεσμικών και διαρθρωτικών αλλαγών, κατέληξε τελικά σε μια παρατεταμένη ύφεση με καταστροφικές συνέπειες για ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών ομάδων. Αν και το κύριο πρόβλημα παραμένει εστιασμένο στο μακροοικονομικό επίπεδο, πολλές νέες κριτικές προσεγγίσεις ερμηνεύουν την τρέχουσα κρίση ως ένα πολύπλευρο φαινόμενο με συγκεκριμένες επιπτώσεις στο χώρο και στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στις χωρικές επιπτώσεις της κρίσης στην πόλη της Αθήνας, επιδιώκοντας να δώσει μια σφαιρική εικόνα των λιγότερο ή περισσότερο ορατών πτυχών της: τάσεις στην οικονομία ακινήτων, πρόσβαση στη στέγαση, εμπορικές δραστηριότητες, επενδύσεις, αστική ανάπτυξη και πολιτικές, κατάσταση και χρήση του δημόσιου χώρου, των υποδομών και των μεταφορών, καθώς και περιβαλλοντικές μεταβολές. Παράλληλα διερευνάται ο ρόλος του χωρικού σχεδιασμού, με έμφαση στο νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο, στο Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης για το Δήμο της Αθήνας, στις μεγάλες στρατηγικές παρεμβάσεις, στην ανάγκη τοπικών αστικών αναπλάσεων, όπως επίσης και στην ανάγκη τόνωσης των διαφόρων επιμέρους δράσεων ανακούφισης των πολιτών.

29. Οι πρόσφατες ρυθμίσεις για τη μεταρρύθμιση του συστήματος χωρικού σχεδιασμού και το σχεδιασμό των χρήσεων γης, στο: Χρήσεις γης : Ρύθμιση του χώρου για την ανάπτυξη, ΕΜΠ, 2015.

Η περίοδος μετά τη μεταπολίτευση συνδέθηκε, μεταξύ άλλων και με μια συστηματική και διαρκή προσπάθεια για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου για το σχεδιασμό και τη διαχείριση του χώρου, σε χωροταξική και σε πολεοδομική κλίμακα. Αν και η χώρα διέθετε επομένως, στις αρχές του 21ου αιώνα, ένα πλήρες, από πλευράς εργαλείων σχεδιασμού και μεταξύ τους συνδέσεων, και επίσης αρκετά δοκιμασμένο στην πράξη για μια περίπου 15-ετία, σύστημα χωρικού σχεδιασμού, αυτό μάλλον, τελικά, μόνο εν μέρει κατάφερε να επιτελέσει το ρόλο του με αποτελεσματικό τρόπο, μιας και στην πράξη παρουσιάστηκαν αρκετές σημαντικές αδυναμίες.

Μπορεί κανείς επομένως εύκολα να συμπεράνει ότι το υφιστάμενο στην Ελλάδα σύστημα χωρικού σχεδιασμού θα είχε ανάγκη παρέμβασης, με κατεύθυνση τον εξορθολογισμό του, και με τελικό σκοπό, τη μείωση του χρόνου επιπόνησης και του κόστους των μελετών, την καλύτερη αποτελεσματικότητά του κατά τη διαδικασία ρύθμισης του χώρου, όπως επίσης, και τη σαφέστερη δεσμευτικότητά του έναντι των πολιτών, των κατώτερων επιπέδων σχεδιασμού, όπως επίσης και των επιμέρους δράσεων που σχετίζονται με τη διαχείριση της γης, ώστε σε εύλογο χρονικό διάστημα να είναι δυνατόν να συγκροτηθεί ένα σαφές πλαίσιο, ως βασική προϋπόθεση για την πολυπόθητη βιώσιμη οικιστική και παραγωγική ανάπτυξη και την προστασία του αξιόλογου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η παρούσα εργασία διερευνά το βαθμό που ο πρόσφατος νόμος 4269/2014 «Χωροταξική και Πολεοδομική μεταρρύθμιση – Βιώσιμη ανάπτυξη» θα μπορέσει να εξυπηρετήσει τις παραπάνω επιδιώξεις ώστε να συμβάλει αποφασιστικά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και δυσλειτουργιών του προϋφιστάμενου του συστήματος χωρικού σχεδιασμού.

30. Athens, a capital in crisis: tracing the socio-spatial impacts, στο:

“Cities in Crisis. Reflections on the socio-spatial impacts of the economic crisis and the strategies and approaches applied by Southern European cities”, edited by Jörg Knieling and Frank Othengrafen, Routledge’s book series “Cities and Regions” 2015.

Η εργασία συντάχθηκε σε συνεργασία με τους Τ. Greve, Ε. Ασπρογέρακα, Δ. Μπαλαμπανίδη και Α. Χανή.

Athens experienced during the last nearly two centuries an impressive transformation from a small village around Acropolis into a metropolis with increasing population, sprawling its development all over Attica. Refugees from Asia Minor in the 1920s, rural migrants in the 1960s and immigrants in the 1990s developed a diverse urban society based on a small-scale family-oriented economic structure with a widespread real estate

ownership. In addition, the state's economy focused on the local consumption and shaped significant dependencies on external financing.

In 2009, the economic and financial crisis broke out in Greece as a problem of a massive budget deficit. However, in conjunction with the austerity measures implemented thereafter and the delay of the implementation of the necessary institutional and structural changes, it finally culminated in a prolonged recession with devastating consequences for a wide range of social groups. While the dominant discourse remains focused on the macro-economic level, many new critical approaches highlight the current crisis as a multi-faceted phenomenon with precise effects on the territory and the people's everyday lives.

The paper focuses on the socio-spatial impacts of the crisis in the city of Athens, seeking to give an overview of its reasons as well as its visible aspects and trends in real estate economy, access to housing, commercial activities, investments, urban development and policies, use and condition of public space, infrastructure and transports and environmental changes. At the same time, the role of spatial planning is investigated, with a special emphasis on the new Athens Master Plan, on the Integrated Urban Intervention Plan for the Municipality of Athens, on major strategic urban interventions underway, on the need for local urban regeneration projects as well as on the necessity to enhance relief actions for the citizens.

31.Εκ των κάτω σχεδιασμός και πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών για την αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, στο: ΕΜΠ, ΣΕΝΦΕ, Αλίκη Τζίκα – Χατζοπούλου, Τιμητικός τόμος, Αθήνα, 2017.

Η εργασία αυτή έχει συνταχθεί από κοινού με τον Ε. Ασπρογέρακα.

Ο χωρικός σχεδιασμός στην Ελλάδα έχει επηρεαστεί, ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια, από δύο βασικούς τύπους ενεργειών που περιλαμβάνουν σημαντικά στοιχεία των διαδικασιών λήψης αποφάσεων «από κάτω προς τα πάνω». Το πρώτο αφορά πολιτικές που εφαρμόζονται από τις επίσημες αρχές είτε με στόχο την επέκταση των ευκαιριών συμμετοχής των πολιτών είτε για την ενεργό συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα ενώ το δεύτερο αφορά κυρίως μη τυπικές πρωτοβουλίες αστικού σχεδιασμού που παράγονται άμεσα από τους πολίτες.

Η εργασία αυτή διερευνά τέτοιες μορφές παρέμβασης στη διαδικασία αστικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και προσπαθεί να τις τυπολογήσει, να τις κατανοήσει και να τις αξιολογήσει. Αρχικά, παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού συστήματος σχεδιασμού με έμφαση στην ύπαρξη διαθέσιμων πρακτικών συμμετοχικότητας. Ακολουθεί μια ανάλυση επιλεγμένων περιπτώσιολογικών μελετών στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας, βασισμένη κυρίως σε εμπειρική έρευνα. Στόχος είναι η δημιουργία μιας

τυπολογίας πρωτοβουλιών από τη βάση προς την κατεύθυνση των κριτηρίων που αφορούν κυρίως τους εμπλεκόμενους παράγοντες, καθώς και τον επίσημο ή ανεπίσημο χαρακτήρα των πρωτοβουλιών. Ταυτόχρονα αναφέρονται πτυχές όπως το επίπεδο ενσωμάτωσης στην κύρια διαδικασία σχεδιασμού, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των προτάσεων, τα κυριότερα βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα κ.λπ. Η βασική αναζήτηση της έρευνας σχετίζεται με την αλληλεπίδραση μεταξύ των πρωτοβουλιών της κοινωνίας των πολιτών και τις απαντήσεις των επίσημων αρχών, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Ταυτόχρονα, επιχειρείται μια νύξη των τάσεων και της δυναμικής που διαμορφώνονται στην ευρωπαϊκή και διεθνή σκηνή σε θέματα χωρικής διαχείρισης.

32. Από την ακμή στην κατάρρευση και εκ νέου προς την αστική αναγέννηση. Αντιθετικές εξελίξεις και αστικές μνήμες από το Detroit των άκρων. Μια ενδιαφέρουσα και για την Ευρώπη πολεοδομική αφήγηση, στο: Σ. Τσέτσης (επιμέλεια), «Μνήμη & Αστικό Φαινόμενο. Πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων. Ευρωπαϊκή εμπειρία και προοπτικές», Μίλητος, 2018.

Το θέμα του παρόντος κειμένου παίρνει αφορμή από την εμπειρία της πρόσφατης ολιγόμηνης παραμονής μου στις βόρειες Πολιτείες των ΗΠΑ, και αφορά την περίπτωση της διαμόρφωσης αλληπάλλων και πλήρως αντιθετικών αστικών συνθηκών και κατ'επίταση και αντιστοίχως ριζικά μεταβαλλόμενων στοιχείων του ιστορικού της πολεοδομικής εξέλιξης στο Detroit, μιας πόλης, που από την απόλυτη ανάπτυξη στις αρχές και στα μέσα του 20ου αιώνα, έφτασε στην πλήρη πολεοδομική κατάρρευση και οικονομική πτώχευση στα τέλη του 20ου αιώνα, για να επιχειρεί στις αρχές του 21ου αιώνα να ανασυντάξει και πάλι τις δυνάμεις της και να επανατοποθετήσει τους στόχους της, αυτή τη φορά με μια ιδιαίτερη έμφαση σε ποικίλες πρακτικές ενός «εκ των κάτω» (bottom up) πολεοδομικού και αστικού σχεδιασμού, καθώς επίσης και σε παραμέτρους που συνδέονται με το περιβάλλον και την αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Στη συνέχεια επιχειρείται επομένως η αφήγηση μιας ενδιαφέρουσας κατά την εκτίμησή μου πολεοδομικής ιστορίας των άκρων, που διαμορφώνει για το Detroit ένα κράμα, ιστορικών στοιχείων που η πόλη επιθυμεί να διατηρήσει και να αναδείξει, καταστάσεων που συνδέονται με αρνητικές ή / και επώδυνες μνήμες που θα πρέπει όμως να επανεξεταστούν και να ερμηνευτούν ως στοιχεία χρήσιμα για το μέλλον, όπως επίσης τέλος και σύγχρονων απόψεων και πολιτικών που δημιουργούν νέου τύπου και περιεχομένου συνθήκες ανάπτυξης για το απώτερο μέλλον σε συνάρτηση με τα δεδομένα και τις τρέχουσες αξίες γύρω από τις πόλεις, το περιβάλλον και το σχεδιασμό. Η παραπάνω ανάλυση οδηγεί ενδεχομένως και σε συνειρμούς που αφορούν ανάλογες, σε πολλές περιπτώσεις, εξελίξεις, αλλά και διαφορετικές ασκούμενες πολιτικές, στην Ευρώπη, όπως επίσης και στην δική μας μικρή Ελλάδα της οικονομικής κρίσης.

33. Typologies of Bottom-Up Planning in Southern Europe: The Case of Greek Urbanism During the Economic Crisis, στο: Mahyar Arefi & Conrad Kickert (editors), «The Palgrave Handbook of Bottom-up Urbanism», Palgrave Macmillan, 2019.

Η εργασία αυτή έχει συνταχθεί από κοινού με τον Ε. Ασπρογέρακα.

Spatial planning and management in Greece has transformed to embrace two trends that involve essential elements of bottom-up procedures. The first concerns policies generated by official authorities, either aimed at expanding citizens' participation opportunities, or to offer wider opportunities for a more active involvement of the private sector. The second primarily involves non-formal urban planning initiatives produced by the citizens themselves.

This chapter explores the types of bottom-up interventions in the spatial planning process in Greece and attempts to categorize, understand, and evaluate them, while drawing attention to relevant European experience and practice. Initially, the basic characteristics of the Greek planning system are presented, focusing on available governance schemes. It presents a selection of case studies with the aim of creating a typology of bottom-up initiatives in Greece primarily based on the actors involved and the formal or informal character of the initiatives. This chapter also describes their level of integration in the mainstream planning process, their on-the-ground characteristics, and their main short- and long-term results. The basic research for this chapter uncovered the interaction between civic society initiatives and responses by official authorities, especially during times of economic crisis. This chapter also connects these initiatives to trends and dynamics that are being shaped by the European and international scene concerning issues of spatial management and new governance structures.

